

դէվիլ. հեղինակութիւն Միքայէլի Պատկա-
նեանց. երեք գործողութիւնով:

Թեատրոնի դիրեկտոր՝ Մ. ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ

Դպրոցը դրսից լուսավորում են բազմաթիւ ճրագներով, իսկ դահլիճն ու բեմը զարդարում հազարաւոր մոմերով: Փայտաշէն բեմի պատերը շինում թղթերից. վրան դնում մի սեղան ու մի քանի աթոռներ: Առանձնապէս նկարագրաւորում են բեմի վարագոյրը: Դա պարզ և անպաճոյճ մի պատկեր էր, որ ցոլացնում էր մեծ և փոքր Մասիսները: Մեծ Մասիսի վրայ կանգնած թեւաւոր հրեշտակը ձեռքին ունէր կանաչ տերեւներից հիւսւած մի պսակ: Սարի փէշին կանգնած չորս երիտասարդներն, իրենց ձեռքերը տարածել էին դէպի հրեշտակը:

1859 թ. Դեկտ. 24-ին, երեկոյեան ուղիղ ժամը 7¹/₂ - ին հասարակութեան տարբեր խաւերը, մօտ 300 հոգի - « իշխանագունք, ազնւականք, աստիճանաւորք և քաղաքացիք, նմանապէս կանայք և օրիորդք ամենայն կարգի ժողովրդից »: Դահլիճի մի կողմում, աթոռների վրայ, նստում են կանայք ու աղջիկները, իսկ միւս կողմում՝ տղամարդիկ:

(Շարունակելի)

ԾԱՆՈԹ. — « Բազմավէպ » ընթերցողներուն ճաշակ մը տալու համար յարգելի Պրն. Ա. Երեմեանի աշխատասիրած մանրամասն և հետաքրքրական գործէն « Ոռնասանայ քաղաքի պատմութիւնը » ցարդ շարունակեալ չորս թիւերու մէջ կարգաւ հրատարակեցինք մաս մը: Գործին ամբողջութիւնը առանձին հատորով լոյս կը տեսնէ. մինչ այդ ընդմիջեալ կերպով պիտի ներկայացնենք դեռ քանի մը հետաքրքրական գլուխներ ալ:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՈՒՂԱԵԼԻՔ. — « Բազմավէպ » 1934, Փետր. - Մարտ, թիւ 2-3

Էջ	ՍԻՒՆ	ՏՈՂ	ՏՊՈՒԱՅ Է	ՊԵՏԻ ԼԻՆԻ
84	Բ.	1	որ առաջին հայ թատերգութիւնը	որ առաջին հայերէն տպագիր թատերգութիւնը
88	Ա.	11	Ոհա	Ահա
88	Ա.	31	եկեցեցական	եկեցեցական

Ժամն ուղիղ 8-ին հնչում է երաժշտութիւնը և բացւում վարագոյրը: Դեռակատարները խաղում են մեծ յաջողութեամբ: Աղեքսանդր Պատկանեանը կերտում է թուղթ խաղացողներից մէկի՝ Յովհաննէսի տիպը. մանաւանդ իր ստեղծագործական ամբողջ թափը հանդէս է բերում ուսանող Տէր-Սարգսեան Պետրոսի կնոջ դերում, որ վերարտադրում է բաւական հմտութեամբ:

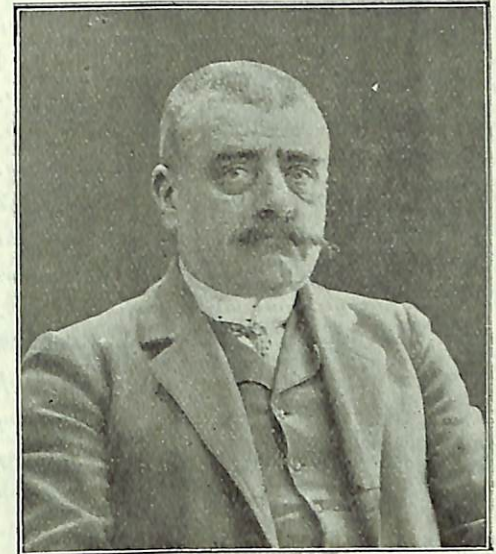
— « Ճշմարիտը խօսելով, — գրում է ներկայացմանն ակնատես եղող Յակոբ Կարիսեանը, — ուսանող երիտասարդները իրանց ուղիները լաւ ներկայացրին, մանաւանդ պ. Տէր - Սարգսեանցը, որին վիճակւել էր Պետրոսի կնոջ ուղի »:

Այդպէս էր ժամանակի պահանջը: Կանայք դեռ իրաւունք չունէին բեմ բարձրանալու: Այդպէս էր պատկերը բեմի վրայ: Այդպէս էր պատկերը և դահլիճում: Հասարակութեան իգական սեռը դահլիճում բոլորովին առանձին է նստում արական սեռից: Դրա համար էլ տարբեր գոյներով տպագրւում են թատրոնական մուտքի տոմսակները: Գոյներն էլ բաժանում են երկու սեռերը:

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ճարտարապետութեան անխոնջ ուսումնասիրող, եւ հանրութեան ծանօթ և սիրելի դէմք մը կ'անհետանայ Հայաստանի հորիզոնէն, Թ. Թորամանեան ճարտարապետը և իր մասնագիտութեան մէջ պատկառելի գիտնականը: Երեսուն տարիներ գիտական պեղումներ կատարելով Անի և այլուր, կոթնած բահին եւ բրիչին վրայ, գրիչը ձեռքին ինկաւ խրամատին վրայ, զոր իր յամառ աշխատութեամբ պեղեց եւ ոտն առ ոտն իջաւ գիտութեան խորը, բանալով անցեւորի գաղտնիքը, յայտարերելով փլատակներու տակ ծածկուած դարերով՝ հայ հանճարի գեղարուեստական ստեղծագործութիւնները, նա ծանօթացուց թէ ինչ եղած էր երբեքն ալ ժամու շինուածքներու կերպարանը. իր գիտութիւնը խոր է ջրի մը պէս՝ որուն յատակը չի տեսնուիր: Երկարամեայ փորձառութեամբ ձեռք բերած գիտութիւնը, ճշմարիտ և խոր գիտնականի մը համբաւին արժանացուցեր էր զինքը, օտարազգի աշխարհահռչակ գիտնականներ մեծ յարգանքով կը յիշէին մեր համեստ վաստակաւորին անունը: Եւ մենք կը սիրէինք յուսալ, որ այս իր վառած նոր ճրագի բոցով, մի քանի տարիներ եւս լուսաւորէր հնութեան մթութեան մէջ դեռ պարուրուած ազգային շինուածական մշակոյթի կոթողները, աւաղ, ինչ ժամու մէջ չէինք կարծիր, անձանթի շունչը փչեց, մարեցաւ ճրագը, անցաւ գնաց անհունութեան մէջ, ասուպի պէս լուսաւոր հետք մը թողնով Հայկական ճարտարապետական պատմութեան մէջ, որ սակայն պիտի չանցնի: Չէի սպասեր ողբալու շուտով այն կեանքը, որ կենդանութիւն տուաւ հանգած աւերակներուն, որոնք երբեք

արեւի տակ ազգի մը պարծանքն եղած էին, և բարբարոսներ հողի տակ թաղեցին, Թ. Թորամանեան իր մեծ տաղանդով վերակերտեց և ի լոյս հանեց, անոնք այսուհետեւ անեղծ պիտի մնան և խօսին ամէն հայ սրտի:

Հայ ճարտարապետ Թ. Թորամանեանի հայրենիքը, Ճապին-Քարահիսար գիւղաքաղաքը, ընդ մէջ Եւրոկիոյ և Դ. Հայոց սահմաններու մօտերը, պատմական վայր մ'եղած է. հոս, ըստ Խորենացւոյն, Մորփիւիկէս կը պատահի պատերազմով վաղարշակի հետ. « առ բարձրաւանդակի միոջ բլրով քաղաքադարձիւ, — որ այժմ ասի՝ Կողոնիա »: Նոյն այս քաղաքիս մօտերը Միհրդատ կը յաղթուի Պոմպէոսէն, եւ քաղաքին անունը փոխելով Նիկուպոլիս կը դնէ: Հ. Ալիշան Քաղաքական աշխարհագրութեան մէջ կը գրէ. « Ճապին-Քարահիսար » առ ստորոտով քարաւերին կայ, ունելով ի նմա բերդ »: Կոչուած է նաեւ Սատաղ. սահմանակից Դ. Հայոց նշանաւոր գաւառներուն, ուր 1883 թուին, ըստ Պոլսի լրագիրներուն, գտնուեցաւ Անահտայ պղնձէ արձանին գլուխը, որ ըստ Ագաթանգեղոսի, Թիւն աւանի մէջ, իբր զուտը Արամազդայ պաշտուած էր և հի-

մա կը գտնուի Բրիտանական թանգարանին մէջ : Այսպիսի ոչ աննշան գաւառի մէջ ծնած է հայ ճարտարապետը 1864 թուին . աղքատ ծնողաց զաւակ, կը յաճախէ տեղական ուսումնարանը, 14 տարեկան կը զրկուի ծնողքէն, բայց ազգականներու պաշտպանութեամբ ոչ միայն յաջողապէս կ'աւարտէ ուսումը այլ եւ անոնց օգնութեամբ կը հասնի Կ. Պոլիս : Քսան տարեկան պատանին ճարտարապետական գիտութեան մասնաւոր բերումն ունենալով՝ կը յաջողի մտնել Կ. Պոլսի գեղարուեստական վարժարանը եւ հինգ տարուան շրջանը կատարելով կը ստանայ պատկանեալ վկայականը : Բայց այդքանը բաւական չհամարելով կը յաջողի ինքզինքը Փարիզ նետել, և հոն բնածին բերումով ինքնագարգացման կը դիմէ եւ միանգամայն յաճախելով Գեղարուեստից վարժարանը, լսելով նշանաւոր ուսուցիչներու դասախօսութիւնները, կը զարթնուի իր մէջ ուրոյն մասնագիտութեան խթանը, Հայկական հին ճարտարապետութեան արուեստի գաղտնիքը հետազօտելու, և այդ նպատակով կը պատրաստէ ամբողջ հարկաւոր նիւթերը համեմատական գիտութեան, արժեքները տալու հայկական արուեստը եւրոպական գիտուններուն :

Փարիզի մէջ կը հանդիպի Պրն. Կ. Բասմաճեանի, որ իրեն պէս ցանկացող մ'եղած է հայրենիքի հնութեանց ուսումնասիրութիւններով զբաղելու փոքր գումարով ճամբայ կ'ելլեն դէպ ի կովկաս . Պրն. Բասմաճեան հոն թողլով զԹորամանեան, ինք կը վերադառնայ :

Անցեալ դարուն վերջերը, 1898 թուէն սկսած քանի մը տարիներ, այցելութեան ըսեմ թէ ուխտագնացութեան կ'երթայի Անի և շրջակայքը, գումարձալին և օգտալարը զուգելով ի միասին, կը լուսանը կարէի մեր նախնեաց կիսափուլ հրաշակերտ կոթողները, մեր վանքի երկհարկւր ամեակը տօնելու առթիւ, արժանաւոր նուէր մ'ընել վանքիս թանգարանին, յորմէ մեծապէս օգտուեցաւ Ստրէկովսկի եզական ճարտարապետը, նա՝ որ ախոյեան

կանգնեցաւ . Հայ ճարտարապետութեան դատին :

Ուրեմն երեսուն տարի առաջ, 1904ին, հանդիպեցայ Թ. Թորամանեանին՝ Անիի մէջ . շուտով ծանօթացանք իրարու : Ամէն անգամ գնալուս մեծ հաճոյք կը զգայի՝ զինքը և Անիի պահապան Ղարաբաղցի Միքայէլ վարդապետը տեսնելու : Թերեւս միակն էի՝ որուն հետ մտերմաբար կը խօսէր եւ իր ցաւերը կը յայտնէր . իր միայնութեան լքուած վիճակին վրայ չէր տրտնջեր, այլ նախանձէն զրդուած, կամ ինչ բանէ, ահանջը հասած բամբասանքներէն, խժբժանքներէն կրած դառնութիւնները պատմելով կը թեթեւար սիրտը, և կը միտնէր որ կար մէկը անկեղծօրէն զինքը հասկցող, և որ կ'ըմբռնէր ու կը գնահատէր իր մեծ գոհողութիւնները վեհ նպատակի մը համար : Մէկ երկու քաջալերական խօսքեր կը սթափեցնէին, կը կազդուրէին զինքը, լաւագոյն յօժարութեամբ՝ տաժանակիր աշխատութեան լուծը քաշելու : Տեսնելով որ ես ալ հնութեանց սաստիկ սիրահար եմ, անգամ մը ըսաւ . «Հայր սուրբ, արի՛ այստեղ ի միասին աշխատինք . ես գծագրեմ, արուեստակներ հանեմ, դու գրէ եւ նկարագրէ պեղումներու տուած արդիւնքը, լաւ ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլանք ազգին և հայրենիքին համար» :

Շատ մօտ էր սրտիս՝ բարեկամիս առաջարկը, ափսոս որ ազատ չէի, այլ եկեղեցական պաշտօնով կապուած էի ժողովրդեան հետ :

Երբեմն պատահեցաւ որ Բագուէն, Թիֆլիզէն հասած ուխտաւորներ լիք ֆոթոգրաներով, կ'ուտէին, կը խմէին, բայց իրենց քսակներուն բերանը կարած ետ կը դառնային ուրախութեամբ . մէկը չեղաւ որ յիշէր այս նոր աղքատ Ղազարոսը՝ բազմադիւն ճարտարապետ Թորամանեանը : Յաւալի էր հարուստներու այս անտարբերութիւնը, չհետաքրքրուելով ոչ անոր անձով և ոչ կատարած գործերով : Բայց Թորամանեան անոյշ ժպիտով մը կը հասկըցնէր որ անոնք անցողական են ստուերի

պէս ապարդիւն կեանքով, և վստահ էր որ իր գործին շնորհիւ կեանքը հաստատուն պիտի մնար, ըստ ժողովրդական առածին՝ թէ ջուրը կ'երթայ, աւազը կը մնայ : Ի մանկութենէ վարժած զրկանքներու եւ չարքաշ կեանքի, ստոյիկեան հաստատամտութեամբ, առանց սնապարծութեան կը տանէր բնութեան և հակառակորդներու հարուածներուն . և կարեկցարար կը մտածէր անոնց մասին թէ՛ տգիտութեան պատճառաւ չեն հասկնար ըրածնին :

Բայց համբերութիւնն եւ յարատեւութիւնը իրենց պսակն առին :

Եւ արդարեւ համակրելի և ճշմարիտ գիտնական, Ուսչ. Ն. Մառ, փոշիներու մէջ թաղուած և մոռցուած փայլուն Թորամանեանը ճանչցաւ և գնահատեց ըստ արժանւոյն և ձեռք դրաւ վրան, սրբեց այրած աչքերուն արտասուքը . Թորամանեանի պեղումներն առաջ տարաւ : Այդ ժամանակ ես չկարողացայ այլեւս այցելել Անի : Սակայն լարուած ուշադրութեամբ միտ կը դնէի ինծի հասած լուրերուն որ մէկը միւսէն ուրախական էր : Երբ նա կազմած էր Զուարթնոց եկեղեցւոյ յատակագիծը և վերաշինքը էր հանգած եւ կեղեցին, անով որպէս թէ գոհ չմնալով Ուսչ. Մառ, իբր ստուգելու համար ան երկրայ Թորամանեանի ստեղծագործ կառողութիւնը, կը տանի հետը Արտահանի կողմերը անտառներու մէջ «Խօթն եկեղեցիներ» կոչուած մի վայր, ուր Զուարթնոցի նմանութեամբ շինուած կայ եղբւր կիսականգուն մի եկեղեցի : Ուսչ. Մառ համեմատելով անոր հետ Թորամանեանի վերաշինածը, չնչին տարբերակներ գտած է, եւ անոր վրայ կրկնապատկած է իր համարումը Հայ ճարտարապետի գիտական ըմբռնողութեան վրայ եւ կըցածին չափ դիւրութիւններ տուած է պեղումներն առաջ տանելու, որով կարողացաւ առատ նիւթեր հաւաքել հայկական հին ճարտարապետութեան զրական հիմունքը վերակազմելու համար : Հին արուեստը որոշ

ուղղութեամբ մը տարուած է հելլենասէր Հայ Արշակունի թագաւորներու հովանաւորութեամբ, հետանալով օտարամուտ ազդեցութիւններէ՝ բնորոշ նկարագիր մը կազմուել է մինչեւ Գ. դարու վերջերը Յ. Բ. և Քրիստոնէութեան մուտքը Հայաստանի մէջ պաշտօնապէս, որ պիտի յեղափոխէր Հայոց ճարտարապետութիւնը : Չէր կարելի չհաւատալ որ Հայաստան ինքնուրոյն ճարտարապետութիւն ունեցած չըլլայ :

Թորամանեանի պեղումներու ուսումնասիրութեան արդիւնքները կու գային լոյս սփռելու անցելոյն մթութեան մէջ, աւելորակներ լեզու կ'ելլէին իրենց ինքնութիւնը պատմելու : Անոր համար լուսամիտ Ուսչ. Մառ լաւագոյն գովեստը կու տայ Թորամանեանի կատարած գործին . «Ես ամէնէն առաջ լոյս կը սպասեմ ճարտարապետական յուշարձաններու լեզուէն, երբ մենք կը սորվինք զայն հասկնալ . եւ ես կը տեսնեմ այդ լեզուի առաջին ուսուցիչը յանձին Թորամանեանի» :

Եւ Ուսչ. Մառի արձակած գնահատական վճիռը լիովին կ'արդարանայ միայն ի նկատի առնելով 1911ի հրատարակած քննական երկը, քանակութեամբ փոքր, բայց բովանդակութեամբ մեծ «Պատմական Հայ ճարտարապետութիւն» (Ուսումնասիրութիւն Տեկորի տաճարին շուրջ) : Նա, առ իւր մեկենասը, Ալեքսանդրապոլցի — այժմ Լենինական — Տիար Յարութիւն կարանեանի ուղերձին մէջ, գործը կը նշարանեանի յիշատակին, որ ինչքան յաւերժական յիշատակ մըն է ազնուաբարոյ Տիկնոջ՝ նոյնքան նաեւ յաւերժական արձան՝ իր բազմամեայ և խորամուխ հանձարին արտադրութեան՝ առաջին անգամ, և առաջին՝ իր տեսակին մէջ : Սա եղաւ ճաշակ մը իր հետագայ հետազօտութեանց շարքին, ուստի կը կրէ — Ա. Տեկորի Տաճարը . — Թորամանեան Տեկորի (Տիգրո?) տաճարէն սկսաւ, որովհետեւ Անիի մեր խօսակցութեանց միջոց, իրեն մատնացոյց ըրի Հ. Արշակի «Շիրակ»ը եւ բազմահմուտ հօր ըրած անդրադարձու

Յետոյ «Անոյ միջնաբերդի պեղումները» Անդ, 1908, էջ 83-87): Կ'արժէ տեսնել նաեւ իր «Բաց նամակ»ը (Առ Մեսրոպ վրդ.) Թիֆլիսի «Մշակ»ի մէջ (1909, էջ 52-54, 57-60):

Ուշագրաւ է Ս. Լ. ջմիրաճնի տաճարի հնագոյն ձեւի ուսումնասիրութիւնը «О древнѣйшихъ формахъ Эчмиадзинскаго Храма» (Зап. Восточ. Отдел. Им. Русск. Археол. Общ. Томъ XIX. (1909), 031-052), զոր Ուս. Մառ արժանի համարեցաւ ներկայացնել 1909ին Ռուսաց Կայսերական Հնագիտական ընկերութեան եւ զովեստի արժանացաւ: (Տես անդ, 052-063): Նոյնը հայերէն հրատարակուեցաւ «Ազգագրական Հանդէս»ի մէջ «Լ. ջմիրաճնի տաճարը. ճարտարապետական եւ հնագիտական հետազոտութիւն» (Գիրք ԺԺ - 1910 - էջ 165-188): Նոյն հանդէսին մէջ ունի նաեւ ուրիշ մի քանի լուրջ ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս «Գաւիթ եւ ժամատուն Հայոց հնագոյն եկեղեցիներու մէջ» (Անդ, հտ. ԻԱ - 1911-, էջ 5-33), «Անի քաղաք թէ ամրոց» (Անդ, հտ. ԻԲ - 1912, էջ 61-84. և ԻԳ - 1912 -, 5 - 26) և «Ուսումնասիրելի նիւթեր հայ ճարտարապետութեան համար» (Անդ, հտ. ԻԲ - 1912 -, էջ 113-116):

Հետաքրքրական է «Տեկորի տաճար»ի

ուսումնասիրութիւնը (Տփղիս, 1911, էջ 106, 35 նկարներով) և «Ո՞րն է իսկական Հոռոմոսի վանքը. հնագիտ. ուսումն.» (Աղեքսանդրապոլ, 1911, էջ 16):

Յիշատակելի է նաեւ Զօպանեանի «Անահիտ»ի մէջ (նախկին շրջան) հրատարակած կրկին յօդուածներն ալ 1911ին, «Հայ ճարտարապետութեան շրջանները» (էջ 1-24) և «Նորագոյն կարծիքներ հայ ճարտարապետութեան մասին» (197-220):

Հուսկ իր վերջին հրատարակութիւններէն «Նախաքրիստոնէական հայ ճարտարապետութիւնը «Բանբեր»ի մէջ (Վաղարշապատ, 1921 - 1922, էջ 207-225), «Նախաքրիստ. հայ ճարտարապետութիւն» «Զուարթնոց»ի մէջ (Հր. Բալուեանի ի Փարիզ, 1929, էջ 89-90, 124-126, 230-232, 319-325) և «Շինութիւններն ու նրանց գործածութեան կերպը հին Հայաստանում» (Երևան, 1932, էջ 40):

Մեծաւ մասամբ յօդուածներ և փոքր հրատարակութիւններ, որոնց իւրաքանչիւրը սակայն գիտական սուր դիտողութիւններ ունի, եւ հետեւաբար հայ ճարտարապետութեամբ զբաղողներուն անհրաժեշտ է խորհրդակցութեան առնել զանոնք՝ զրեւէ առաջ:

Հ. ԳԱՐԻԻԷԼ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ «Լուրեր Բաղբէն» վէպ. հրատ. Հ. Սամուէլ Գրատան. Փարիզ, 1933:

Յայտնի իր երեք հատորիկ «Ծաղկաստան»ներով: Քաղբէն բերած լուրերուն մէջ դարձեալ առանց շառագունելու կը հաղորդէ լուրեր զոր ոչ մէկ պարկեշտ ականջ պիտի ուզէ լսել: Վենետիկէն փառիզ անցնելով կը տեսնուի որ չէ մոռցած իր հետ տանելու փիթիկիւրիլի և Մարիոյ Մարիանայի աղտոտ միս բուրոյ հատորները:

Կնոջ մասին շատ անխիղճ կերպով կը յայտնուի, զայն կը համարի հասարակաց ճամբուն վրայ ձգուած կամուրջ, զայն կը նմանցնէ թքամանի... զայն կ'անուանէ յոյսերու գերեզման, տենչերու ազնիւ կոյուղի: Բայց այս աստիճան ինչո՞ւ ստորնացնել կ'ինը, միթէ հեղինակն ինքն եւ ընթերցողները մայր մը չունին որ կ'ին կը կոչուի: Այո՛, հեղինակներէն մեծ մասը կը անպատաս քաղաքներու ունին կնոջ մասին, սակայն ազնուական կը մնան իրենց բացատրութեան մէջ: Պէտք է գիտնալ որ կ'ինը եթէ Վ. Հիւկոյի համար «կարի յոյժ կատարելագործեալ սատանայ մըն է», սակայն ըստ մեծ Նարոլէոնի «Կինն Աստուծոյ բանաստեղծութիւնն է, մարդն ալ արձակ գրութիւնը»:

Գեղարքունի այն ատեն պիտի կարենայ յառաջադիմել զբաղանքին, երբ զրիչը լաւ մը սրբէ:

Գեղարքունի բերելով «Լուրեր Բաղբէն» կը գրաւէր ուշադրութիւնը իրեն պէս մը տաճողներուն. տարի մը վերջը 1934ին կը հրատարակէր ուրիշ հատոր մը «Թօշկեկէ վերջ» խորագրով. բովանդակութեան համապատասխան չէ վէպին անունը. դարձեալ կ'ինը իր մէկ քանի վիպակներով նախատուած է. վիպագրին համար կ'ինն է «մաէ շինուած պուլպուլ մը, հարձ մը, աղախին մը, ոջիլ մը, ախտ մը, ժպիտ մը, ծաղիկ մը բուրան, պտուղ մը անուշ

ու թթու, կռուախնձոր մը շատ անգամ, մի մաղեր շատ բարակը...»:

Իր ամէն մէկ վէպին մէջ թատերաբեմը կը փոխուի, դերասաններու և թատերախաղի նիւթերը անփոփոխ կը մնան:

Ուղին զոր ընտրած կը թուի՝ իրապաշտ դպրոցն է, որուն մէջ յաջողելու համար հարկ է որ զգուշանայ շփացնող անոյշ թոյներու ազդեցութենէն:

Ֆ. ՇԱՆՍՈՐ «Մարդ Աստուածը» վէպ. Թրգմ. Տ'Արգոս. տպ. «Արգոս», Գահիրէ:

Վիպասանը Յրանսայի Գիտութեանց Կաճառէն: Ստուարահատոր վէպ, այժմէական ընկերային, դիւանագիտական ոգեհարցական, իրաւցնէ զգայացունց գրութիւն, որ վէպէն դուրս կ'ելլէ՝ ջղազար գիտական խնդիրներ կ'արծարծէ, կը համոզէ և կը քանդէ համոզումները, ապրողը կը մեռցնէ, մեռեալին կեանք կու տայ. մեռնողները ելեքտրական հոսանքով յարութիւն կ'առնեն, կը պատմեն դատապարտեալներու ոճիրները, դիւանագիտական նենգութիւնները: Վէպին մէջ կը յիշուին դիւանագէտ անձեր որ տակաւին կ'ապրին և քաղաքական ներկայ պատմութեան մէջ յատուկ դեր մը կը կատարեն. քաղաքական գեղձումները յայտնի կ'ըլլան ոգեհարցութեամբ: Հեղինակը ելեքտրական հոսանքով հրաշքներ կը գործէ, նիւթական մարդը ընկերութեան մէջ անտեսանելի կ'ընէ եւ որով ան ունկնդիր կ'ըլլայ ոճրագործին խօսքերուն, եւ կը տեսնէ անոր ոճիրները: Հոս գիտութիւն և հոգեբանութիւն կը մրցին իրարու հետ, և դարձեալ գիտութիւնը պարտուած կը մնայ. մարդը՝ Աստուած չի կրնար ըլլալ. և Աստուած, Աստուած կը մնայ. արուեստականորէն մարդ ստեղծելու փորձերը անյաջող կ'անցնին:

Կիթի «Պատու».

Թրգմ. Տ'Արգոս. տպ. «Արգոս», Գահիրէ:

Կէօթէի գլուխ գործոցն է, վիպասանը իմաստասէր Պատուտի բերնով մարդկային ընկերութեան պատկերը կը ցուցադրէ: